

MALMÖ

FÖRSVUNNA MALMÖ · RADIO I SKÅNE

1953. Djäknegatan med Rundelsgatan och N P Mårtenssons butik i fonden. Det var därifrån Herbert Mårtensson blev först i Skåne med att sända ut radioprogram. Därifrån fångade han också upp dansk tv på tidiga 1950-talet. Notera tv-antennen på taket.

När Paraply-Mårten började sända radio från Malmö

”Hallå, hallå! Detta är försöksradiostationen Rundelsgatan 27 i Malmö.” Så lät det för hundra år sedan när Paraply-Mårten fick tillstånd att sända ut musik, nyheter och poesi i etern.

■ Paraply-Mårten låter kanske som namnet på ett byoriginal. Men nej, han var inte en förvirrad clown med röd näsa. Han var en hängiven radio- och tv-amatör. Och så försåg han och hans familj Mårtensson i fyra generationer stadens invånare med käppar, paraplyer och parasoller.

Herbert Mårtensson var fjortonfemton år gammal när han fascinerades av den nya radiotekniken. Gosen hade en dansk morbror som var

anställd som teledirektör i Shanghai för Det store Nordiske Telegraf-Selskab. Denne försåg Herbert med diverse överskottspinaler. Andra grunkor fick han till skänks av en snäll signalofficer på pansarbåten Åran som hade gästade Nyhamnen i Malmö.

Sommaren 1919 gick ett skri genom familjens sommarvilla i Lomma när Herbert lyckades få in OSA – örlogsvarvets station i Köpenhamn.

Detta med trådlös telefoni var dit-

Den sommaren sågs Herbert irra omkring med hörlurar på huvudet, en ramantenn under armen, ett sexvoltsbatteri i ena handen och en liten hemmabyggt enrörsmottagare i den andra.

tills enbart för militära ändamål. USA gick i täten för utvecklingen. Det var först i samband med presidentvalet i november 1920 som reguljära rundradiosändningar kom igång. Genombrottet kom i juli 1921 då RCA sände VM-matchen i tungviktsboxning mellan Dempsey och Carpentier.

Den sommaren sågs Herbert irra omkring med hörlurar på huvudet, en ramantenn under armen, ett sexvoltsbatteri i ena handen och en liten hemmabyggt enrörsmottagare i den andra. I sommarvillan satt pappan och skötte gramfonen vars musik distribuerades genom sonens egenhändigt byggda radiosändare. Han togs för spion och fick tidvis ligga lågt.

Herbert experimenterade vidare och byggde kraftigare apparater. Samma år på vintern började han

att i större skala sända ut radio från huset på Rundelsgatan 27 – där familjens paraplybutik med egen tillverkning låg. Verksamheten var inte helt legal, han hade ännu ingen sändarlicens. När tillstånd kom från Kungl Maj:t för nästan exakt hundra år sedan, den 9 mars 1923, hade nittonårige Herbert Mårtensson etablerat sig som Malmös och Skånes första hallåman och stationschef. Sändaren var enkel men tillräckligt stark för att kunna nå Höganäs i norr, Hörby i nordost och Ystad i sydost.

”Hallå, hallå! Detta är försöksradiostationen Rundelsgatan 27 i Malmö.”

Efter att ha öppnat sändningen med det anropet i kolkornsmikrofonen rusade hallåmannen Herbert upp till vinden för att sköta sändaren. Hur många som lyssnade och hade tillgång till en mottagare vet vi inget

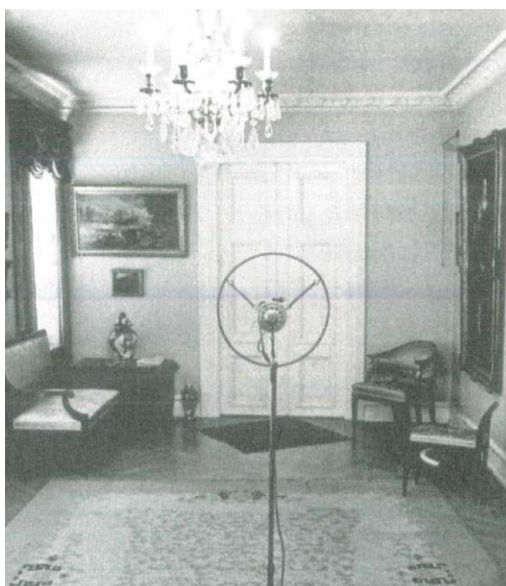

FOTO: GÖTE LINDBERG

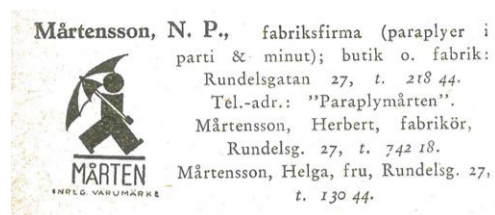

FOTO: RAGNAR KILLEN/MALMÖMUSEUM

Herbert tillsammans med sina föräldrar Bror och Helga Mårtensson. Familjen bodde på Rundelsgatan 27, ovanpå deras butik NP Mårtensson.

Herbert Mårtensson "studio" på Rundelsgatan 27. Bild ur Gunnar Olléns bok "Det underbara som kom genom luften".

Annons ur Malmö adresskalender.

Herbert Mårtensson framför sin kolkornsmikrofon. Bild ur Gunnar Olléns bok "Det underbara som kom genom luften".

FOTO: SYDSVENSKANSBILARKIV

I samarbete med Sydvästra Skånes radioamatörer anordnade Sydsvenskan en offentlig visning av tv i Skovgaards-salen på Malmö museum under tre dagar i maj 1952. Här ses två av de fem tv-apparaterna trimmas. Från vänster: Herbert Mårtensson, Helge Hildisch, Thure-Gabriel Gyllenkrok, Lennart Stigmark, Ingvar Tynell och Eric Mellberg.

FOTO: SYDSVENSKANSBILARKIV

Här är Herbert Mårtensson i färd med att sätta upp sin antenn för att kunna fånga upp den danska utsändningen.

om, men medverkande till sändningarna fanns det gott om.

Walter Hermansson, chefen för Tidningarnas Telegrambyrå (TT) i Malmö, parkerade sig framför mikrofonen med de inledande orden: "Nyheter från TT". Operettcharmören Calle Barcklind med hustru sjöng kupletter och duetter. Dagny Björkman spelade piano och Scania-kvartetten (från biografteatern) uppträdde. Och Sydsvenska Dagbladets egna skald, Alfred Fjelner, läste dikter.

Man sände tre kvällar i veckan och programmet stod att läsa i tidningen. Bortsett från en och annan dansk och tysk sändning var det annars tyst i etern. Men det skulle snart bli nya röster genom etern. Radiokompaniet i Malmö tillkom och bildandet av Sydsvenska radiosällskapet beredde marken för den officiella radion. Föregångaren till Sverige Radio, Radiotjänst, kom igång med sina första sändningar från sin studio på Stortorget 21 på nyårsdagen 1925. Därmed tystnade sändningarna från Rundelsgatan.

Berättelsen om Radiotjänst i Malmö är en annan historia. Låt oss istället återvända till Paraply-Mårten och hans familj.

Paraplyets historia är förmodligen lika lång som mänskligheten. Men det skulle dröja fram till 1800-talet innan paraplyet (från franskan, parapluie, mot regn) blev tillgängligt för vanliga borgare i Malmö. I Malmö fanns minst två tillverkare av paraplyer. En av dem var CH Richter. Den andre var NP Mårtensson.

Den senare var alltså radiopionjärens farfar, Nils Peter Mårtensson (1842-1899) – född i Södra Förstaden som son till åkerbrukaren Mårten Persson från Fosie. Nils Peter var bara sexton år när han började som lärling hos svarvaremästaren Hagmark på Mäster Nilsgatan 12, i kvarteret Erik Menved. År 1863 fick han sitt gesällbrev.

Ett par år senare gifte han sig med Anna Wigren. De födde en dotter som några år senare fick en lillebror, döpt till Bror Olof Ferdinand. De hade då sin bostad på Jerusalemsgatan 23.

År 1880 grundade svarvare Mårtensson sin firma med tillverkning av dörrhandtag, käppar och paraplyer med butik på Rundelsgatan 33. Adressen låg granne med Hagmarks svarveri, för övrigt i samma kvarter där även Richter hade sin käppfabrik.

På 1890-talet köpte NP Mårtensson det lilla huset där han hade sin butik, samt grannhuset. På platsen byggde

Hur man i Sverige skulle förhålla sig till televisionen drogs i långbänk. Danskarna började med reguljära sändningar redan 1951. Och gissa vem som följde de danska sändningarna från Radiohuset i Köpenhamn?

han sig ett präktigt hus med butikslokal i gatuplan med två våningar ovanpå.

När Nils Peter Mårtensson avled vid sekelskiftet övertogs firman av sonen Bror Mårtensson (1880-1934). När sedan även Bror föll ifrån var det alltså Herbert som tog över familjeföretaget som vid det här laget kort och gott gick under smeknamnet Paraply-Mårten. Adressen Rundelsgatan 33 kom att i 1913-års adressrevidering ändras till Rundelsgatan 27.

Herbert Mårtensson fick ge upp sina radiosändningar – men trots ansvaret för firman hade han inte tröttnat på radiotekniken. Tvärtom, han skulle snart få anledning att sätta upp nya antenner.

Tekniken att överföra rörlig bild via radiovågor fanns tidigt. De första regelbundna tv-sändningarna ägde rum redan på sent 1920-tal och en av de första större sändningarna var Olympiska spelen 1936. Men det skulle dröja till efter andra världskriget innan televisionen kom på bred front.

Hur man i Sverige skulle förhålla sig till televisionen drogs i långbänk. Danskarna var mer på hugget och började med reguljära sändningar redan 1951. Och gissa vem som följde

de danska sändningarna från Radiohuset i Köpenhamn? Herbert Mårtensson, såklart.

"Jag försökte se dem [tv-sändningarna] i radiopionjären Herbert Mårtenssons mottagare. Men den danska sändaren var så svag att det mest blev ärtsoppa i rutan. Störningar av spårvagnar och annat förstörde bilden, när den råkade vara synlig." (Ur boken "Det underbara som kom genom luften" av tv-veteranen Gunnar Ollén).

På taket av Rundelsgatan 27 satt en av de första och högsta tv-antennerna i Malmö – den kan ses på färgbilden ovan. Den skulle snart följas av fler. Den officiella starten av tv-sändningar i Sverige ägde rum 1956.

Herbert Mårtensson avled 1966, varpå sonen Olof "Olle" Mårtensson tog över butiken som vid denna tid även rymde ett paraplymuseum. Något år in på 1970-talet upphörde verksamheten. Det mårtenssonska huset revs och hela kvarteret förvandlades till ett parkeringshus med lägenheter.

■ **Läs mer:** "Det underbara som kom genom luften" (2001) av Gunnar Ollén.

TEXT: MARTIN ANDERSSON
martin.andersson@sydsvenskan.se

